

บางระกำ

อำเภอหนึ่งของพิษณุโลก

“บางระกำ” เป็นทั้งชื่อตำบลและอำเภอ ที่มีชื่อคุ้นหูเข้าใจว่าแต่เดิมท้องที่ตำบลและอำเภอนี้เป็นท้องที่ที่กั้นการ การเดินทางจากตัวเมืองพิษณุโลกไปยังบางระกำก็ลำบากอย่างยิ่ง และเรียกกันว่า “วังระกำ” ต่อมาได้เพี้ยนเป็น “บางระกำ” แต่ปัจจุบันมีถนนจากตัวเมืองพิษณุโลกถึงที่ว่าการอำเภอบางระกำ ระยะทางเพียง ๑๘ กิโลเมตรเท่านั้น แต่ถนนยังไม่ดีนัก

ปัจจุบันอำเภอบางระกำอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองพิษณุโลก มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอกรงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองพิษณุโลก และอำเภอบางกระทุ่ม ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ภูมิประเทศของท้องที่อำเภอบางระกำเป็นที่ลุ่ม มีหนอง คลอง บึง มากมายด้วยกัน มีแม่น้ำยมไหลผ่านตัวอำเภอ และที่ว่าการอำเภอบางระกำก็ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมฟากตะวันออก

หมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอบางระกำ

อำเภอบางระกำแบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล และ ๗๑ หมู่บ้านด้วยกัน ชื่อตำบลทั้ง ๗ มีดังนี้

- บางระกำ   - ปลักแรด
- บึงกอก   - ชุมแสงสงคราม
- หนองกุลา   - วังอีทก
- พันเสา

ชื่อหมู่บ้านเท่าที่ค้นคว้าหามาได้มีดังนี้

กลองสะพาน   วังแร่   ลานดอกไม้   ชุมแสง   บางม้า   เอะอะ   หนองชานาง
เนินหัว   เรียงกระดก   ไนนา   คุยขวาง   ทุ่งอ้ายไห   บ้านตง   คุยมะม่วง   แพงพวย

หนองพยอม คลองลึก หางกระไค่ กรุงกรัก นางพญา คุยกวาว หนองบัว หนองอ้อ หนองยาว โลกสว่าง เกาะจันทร์ คุยมะตูม ปากคง ปรีอกะเทียม ดงโคกขาม ยางแก้ว ไม้เผือก หัวคง แหลมในคง คุยยาง คลองไร่ใน คลองไร่นอก แหลมนอกคง ตะไม้ หนองมะปราง หลายหมูสี หลายโพธิ หนองแหม หนองลูกแอ คลองวัดไร่ ท่าโก วังเบ็ด วังไซ่เนา วังเทโพ กะพวง บ้านตุน วังน้อย กระทุ่มยอดน้ำ ปลายนา หนองแหมโค้ง หนองกุฬา เกาะกร่าง ดงกวาง หนองหลวง หนองกลับ หนองตะเคียน โนนีแต บึงบอน หนองนา บึงอังกา ทุ่งซา หนองโพลง หนองบัวสีบาท นามัน หัวบัว พันเสา หนองประคู้ พังสา บอนแดง แหลมมะค่า โพธิประสาท หนองตาเขียว ดงยาง หนองมะคัง หนองเต่าคำ วังใหญ่ ปลวกสง หนองทอง วัดกลาง ทุ่งกะเพน พันธุ์ต่าง กวางอัน ไค่น้ำเขียว หนองนา หนองบัวส้มซ่า ต้นประคู้ บ้ายาง ยางอีทุย ยางอ้ายทุง วังตะขบ นิคม หนองลุ่ม บ้วยาง หนองหลุม ไค้อ้ายทุง ข้าเชน วังโมกข์ หนองหญ้าปล้อง และ สระบรเพ็ด เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้าน ตำบลเหล่านี้ จะเห็นว่ามีขึ้นต้นด้วย “หนอง” “วัง” “คุย” “บึง” ซึ่งมีความหมายต่าง ๆ กัน จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน มีดังนี้

หนอง เพราะท้องที่อำเภอบางระกำนี้มีหนองมากมายด้วยกัน ชื่อหมู่บ้านตำบลจึงขึ้นต้นด้วย “หนอง” เช่น หนองกุลา หนองขานาง หนองบัว หนองอ้อ หนองยาว หนองแหม หนองลูกแอ หนองแหมโค้ง หนองกุฬา หนองนา หนองโพลง หนองบัวสีบาท หนองประคู้ หนองตาเขียว หนองมะคัง หนองเต่าคำ หนองทอง หนองบัวส้มซ่า หนองลุ่ม หนองหลุม และ หนองหญ้าปล้อง เป็นต้น

วัง หมู่บ้านตำบลที่ขึ้นต้นด้วย “วัง” มักอยู่ริมน้ำและมักเป็นแม่น้ำที่โค้ง เป็นวังทำนองนั้น เช่น วังอีทก วังเบ็ด วังไซ่เนา วังเทโพ วังน้อย วังตะขบ และ วังโมกข์ เป็นต้น

คุย คำว่า “คุย” หมายถึงเนินดิน เป็นที่คือนั่นเอง ถ้าเรียก “คุยยาง” ก็แสดงว่า เป็นที่คือนที่มีคันยางมาก หมู่บ้านที่มีคุยนำหน้า มีดังนี้ คุยมะม่วง คุยมะตูม คุยขวาง คุยกวาว และ คุยยาง เป็นต้น

บึง ชื่อหมู่บ้านตำบลที่ขึ้นต้นด้วย “บึง” ก็แสดงว่ามีบึงอยู่ในท้องที่นั้นด้วย ซึ่งมีบึงอยู่มาก เช่นเดียวกับหนอง หมู่บ้านตำบลที่ขึ้นต้นด้วย “บึง” มีบึงกอก และ บึงอังกา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีที่ขึ้นต้นด้วย “บาง” เช่น บางม่า กับ บางแก้ว ที่มีขึ้นต้นด้วย “โต” ก็มี โตอ้ายทุง กับ โตน้ำเขียว และที่มีคำว่า “ยาง” ขึ้นต้นและลงท้ายก็มี ยางอี้ยทุง ยางอ้ายทุง กุยยาง ป้ายาง บ้ายาง และ ตงยาง เป็นต้น

หมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอบางระกำ เท่าที่สืบประวัติความเป็นมาจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง พอรวบรวมได้ดังนี้

ชมแสงสงคราม เล่ากันมาว่าเป็นตำบลที่ทำอาวูรในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งเมื่อฟังชื่อแล้วก็น่าจะเป็นเช่นนั้น

ปลักแรด ที่ตำบลนี้มีปลักและมีลำคลอง ที่แรกเคยมานอนเล่นน้ำจนเป็น “ปลัก” จึงเรียกกันว่า “ปลักแรด”

ตะโม้ เป็นหมู่บ้านที่ชายคนแก่คนหนึ่งชื่อ “ตาไม้” มาทำไร่ผักขาย ต่อมาได้เพี้ยนเป็น “ตะโม้” ไป

หนองบานาง เดิมเรียก “หนองฆ่านาง” กล่าวกันว่า มีสาวงามมาถูกฆ่าที่นั่น และมีเท่านางงามอยู่ด้วย ต่อมากล่าวว่า หนองฆ่านางได้เพี้ยนมาเป็น “หนองชานาง”

วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอบางระกำ

วัดที่น่าสนใจเท่าที่ผู้เขียนได้เดินทางไปสำรวจและได้ฟังจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน มีวัดต่างๆ เช่น วัดสุนทรประดิษฐ์ วัดท่าโก วัดคลองวัดไร่ วัดตะโม้ และ วัดพรหมเกษร เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงวัดดังกล่าวตามลำดับไป

วัดสุนทรประดิษฐ์

วัดสุนทรประดิษฐ์อยู่ติดกับตลาดบางระกำนั่นเอง เข้าใจว่าเป็นวัดที่เพิ่งสร้างขึ้นไม่นานนัก สืบได้จากพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็สร้างได้อย่างประณีต มีลวดลายปูนปั้นที่หน้าบรรณพระอุโบสถด้วย หน้าพระอุโบสถมีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองอยู่สององค์ ซึ่งสร้างขึ้นไม่นานนัก และยังมีพระปรางค์ที่สร้างขึ้นบรรจุกระดูกอยู่รอบพระอุโบสถ ดูเกะกะไปหมด ทำให้ความสง่างามของพระอุโบสถหมดไป และที่กุฏิท่านเจ้าอาวาสมีพระพุทธรูปเก่าเรียกกันว่า “หลวงพ่ออินท์” ได้มาจากวัดร้าง จังหวัดสุโขทัย และมีเครื่องปั้นดินเผาเก่าๆ มากมายด้วยกัน

วัดท่าโก

วัดท่าโกอยู่ในท้องที่ตำบลบางระกำเช่นกัน ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าวัดท่าโกนี้เดิมเป็นวัดร้าง เพิ่งมีพระสงฆ์ไปจำพรรษาอยู่เมื่อไม่นานนัก และได้วัดท่าโกลงไปไม่ไกลนักเคยมีคนพบพระพุทธรูปเก่า และเครื่องปั้นดินเผาเก่าๆ ด้วย บริเวณนี้จึงน่าจะเป็นที่เจริญมาก่อนในสมัยโบราณ

วัดคลองวัดไร่

วัดคลองวัดไร่อยู่ในท้องที่ตำบลบางระกำเช่นกัน ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า วัดนี้เป็นวัดเก่าเช่นเดียวกับวัดท่าโก บริเวณวัดเคยถูกไถและพบซากเครื่องปั้นดินเผาและพระพุทธรูปเก่าด้วย

วัดตะโม

วัดตะโมอยู่ที่หมู่บ้านตะโมในตำบลปลักแรด ชาวบ้านเล่าว่าเป็นวัดร้างมาก่อนเช่นกัน ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่แล้ว มีซากของฐานโบสถ์อยู่ด้วย

วัดพรหมเกษร

วัดพรหมเกษรอยู่ในท้องที่ตำบลชุมแสงสงคราม ชาวบ้านเล่าว่าเป็นวัดเก่าอีกวัดหนึ่งในอำเภอบางระกำ

วัดต่างๆ ในท้องที่อำเภอบางระกำ

ในท้องที่อำเภอบางระกำมีวัดต่างๆ อยู่มากมายหลายวัดด้วยกันคือ

วัดสุนทรประดิษฐ์ วัดบางแก้ว วัดคลองวัดไร่ วัดราษฎร์บำเพ็ญ วัดใหม่-คลองคู วัดท่าโก วัดกุยพยอม วัดโพธิทองเจริญผล วัดแก้วรัง วัดบ้านไร่ในคง วัดแหลม-เจดีย์ (อยู่ในท้องที่อำเภอบางระกำ)

วัดหนองอ้อ วัดพรหมเกษร วัดหนองพยอม วัดหนองขานาง วัดแตน วัด-กุยขวาง วัดวังแร่ วัดดงหนองอ้อ (อยู่ในท้องที่ตำบลชุมแสงสงคราม)

วัดทุ่งอ้ายไห้ วัดเกาะจันทร์ วัดปรีอกระเทียม วัดคลองเตย วัดคุยมะตูม
วัดหนองสะแก วัดบึงกอก (อยู่ในท้องที่ตำบลบึงกอก)

วัดหนองนา วัดพันเสา วัดโพธิงาม วัดใหม่ทรงธรรม วัดกวางทอง วัด-
ศิริชัยาราม วัดหนองประคู้ (อยู่ในท้องที่ตำบลพันเสา)

วัดปลักแรด วัดหลายโพธิ วัดคงโคกขาม วัดหนองแถม วัดตะไผ่ (อยู่ใน
ท้องที่ตำบลปลักแรด)

วัดกระทุ่มยอดน้ำ วัดกรับพวง วัดกลางสุริยวงศ์ วัดคอนภย์ วัดวังอีตก
(อยู่ในท้องที่ตำบลวังอีตก)

วัดจันทร์ประเสริฐวนาราม วัดหนองหลวง วัดหนองนา วัดบึงบอน (อยู่ใน
ท้องที่ตำบลหนองกลา)

วัดร้างในท้องที่อำเภอบางระกำ

เท่าที่ค้นคว้าหามาได้ั้นในท้องที่อำเภอบางระกำมีวัดร้างอยู่ ๔ วัด คือ

วัดเสียงกระดก อยู่ในตำบลชุมแสงสงคราม

วัดปากคอง อยู่ในตำบลบึงกอก

วัดคงกวาง และ วัดบึงจำกา อยู่ในตำบลหนองกลา

บึงตะเค็ง

บึงใหญ่ของอำเภอบางระกำ

บึงตะเค็ง อยู่ทางทิศตะวันตกของตัวอำเภอบางระกำ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ
ประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ในหมู่บ้านตะไผ่ ตำบลปลักแรด มีถนนจากตัวอำเภอบางระกำ
ผ่านใกล้กับบึงนี้ด้วย เนื้อที่ของบึงนี้ประมาณ ๗๐๐-๘๐๐ ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นบึงที่กว้างใหญ่
มากที่สุดทีเดียว ในบึงนี้มีผักตบชวาขึ้นจนแน่นทีเดียว นอกจากกลางบึงเท่านั้น ที่ผักตบยังขึ้นไม่
ถึง ดังนั้นจึงมองเห็นน้ำเพียงเล็กน้อยเฉพาะกลางบึงเท่านั้น ส่วนริมบึงหรือรอบ ๆ บึงนั้น
มองเห็นแต่ผักตบชวาเต็มไปหมด

สำหรับบึงตะเคียน ปลั่ง คันศุขะ ได้เขียนเล่าไว้ในคอลัมน์ “เชื่อหรือไม่” เรื่อง “สำเภายักษ์กลางดอน” ลงในฟ้าเมืองไทย ฉบับที่ ๔๑ ตอนหนึ่งดังนี้

“ที่ขอบบึงด้านทิศตะวันออก ห่างจากทิวไม้ขอบบึงลงไปประมาณสัก ๒ เส้น “เสากระโดงเรือ!” . . . อะไรนั่น! มันไหลพันน้ำเหมือนกับเอาเสามาไปปักไว้กลางน้ำ ความโตของปลายเสากระโดงเรือนี้คนเดียวโอบไม่รอบ มันเท่าอย่างล้อรถยนต์เก๋งที่วิ่งผ่านไป มา ที่ปลายเสานี้มีปลอกเหล็กหุ้ม เหล็กกว้างประมาณ ๑ คืบ หนาสัก ๓ นิ้วมือ ที่เหล็ก ปลอกนี้มีห่วงเหล็กเส้นโตเท่าข้อมือผูกอยู่กับห่วงของลูกรอกที่ใช้ร้อยเชือกสำหรับดึงใบเรือ ลูกรอกนี้จมอยู่ในน้ำ โผล่ปลายขึ้นมาสักศอกเดียว เอามือล้วงลงไปคลำดูให้สุดแขน ความกว้างของลูกรอกสำหรับร้อยเชือกดึงใบเรือนี้ เท่ากับวงล้อรถเมล์ประจำทาง ร่องสำหรับร้อย เชือกของรอกเส้นโตขนาดเท่าหน้าองคนธรรมดา

“ลักษณะของปลายเสานี้เอียงเล็กน้อย เรือลำนี้มันจะจมมากก็ปักก็กลับไม่มีใครรู้ เป็นที่นั่งเล่นของพวกเด็กเลี้ยงควาย ซึ่งนำควายมาเลี้ยงริมบึงนี้ พวกเด็กชอบเดินลุยไปบน สนับแล้วเหยียบลูกรอกขึ้นขึ้นไปนั่งเล่นนั่งเอาหลังชนกันได้ ๓ คน

“ได้เคยถามผู้เฒ่าผู้แก่ในตำบลตะเอนนี้ดู ที่อายุ ๘๐-๘๐ ปี ทุกคนตอบเหมือนกันว่า ไม่รู้ว่าเสากระโดงอะไร เมื่อเล็ก ๆ ก็เคยเห็นอยู่อย่างนี้ ปู่ย่าตายายก็เคยเห็นมาอย่างนี้ เคยไปนั่งเล่นบนหัวเสานี้เวลาเลี้ยงควาย มีหลาน ๆ ก็อ้ายอย่างเดียวกัน เดี่ยวนี้เวลาผ่านไป มองดูชักจะต่ำลงไป เพราะสนับสูงมากขึ้น อีกไม่กี่สิบปีอาจจะท่วมถึงหัวเสา โอ! ถ้าเป็น เสากระโดงเรือจริง เรือนี้คงยาวไม่น้อยกว่า ๓-๔ เส้น กว้างสักเส้นหนึ่ง เสากระโดงที่เห็น โผล่ขึ้นมา มันจะสูงสักเท่าใด?”

และอีกตอนหนึ่ง ปลั่ง คันศุขะ ได้เขียนเล่าไว้ว่า

“ในสมัยปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ข้าพเจ้าไปทำป่าไม้อยู่ที่ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ นี้ ได้เดินทางผ่านริมบึงนี้เดือนละหลายครั้ง ทุกครั้งที่ผ่านไปมา ก็อดจะชำเลื่องมองดูเสากระโดงไม่ได้ มันอยู่ห่างจากริมทางขอบบึงนี้สัก ๔-๕ เส้น

“วันหนึ่งกำหนดัน แค้น พักๆ ได้เดินทางร่วมกันไปตลาดอำเภอบางระกำ ถึงริมบึง ตรงนั้นจึงหยุดคุยกัน กำหนดันบอกว่า ที่ตรงนั้นคือที่หลักเสากระโดงจมอยู่นั้น มีสิ่งประหลาด ซ้อนประหลาดขึ้นไปอีก

“คือพอถึงวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนหงาย มีเสียงปีพาทย์ลาดตะโพน ประโคม

กันสนั่นลั่นบึงไปหมด ประโคมกันตั้งแต่ตอนเย็นไปจนถึงกึ่งคืนก่อนคืน ฟังดู เพราะเหลือเกินเคยได้ฟังปีพาทย์วงศ์ ๆ มาหลายวงแล้ว สู้ไม่ได้

“สงสัยมานานแล้วว่า ที่บริเวณรอบบึงนี้ไม่มีบ้านช่องผู้คน แล้วใครที่ไหนจะขนเอาปีพาทย์ลาดตะโพนมาตีกันที่บึงนี้

“คราวหนึ่งได้ชวนพวกกัน ๔-๕ คน เอามีดเอาปืนมาด้วย เดินเลาะขอบบึงด้านตะวันออกไปตามแนวไม้ หมายตาเอาไว้ว่าเสียงมันดังมาจากตรงหลักนั้นแน่ ครั้นพอจวนจะถึงตรงบริเวณหลักเสากระโดงเรือ เสียงปีพาทย์นั้นมันกลับไปดังฝั่งตรงข้ามขอบบึงด้านโน้นเสียอีก จะว่าหูฟังผิดไปก็ใช่ที่ เอาละ! ไหน ๆ ก็เดินลุยขอบบึงกันมาไกลแล้ว จะกลับเสียทำไม คุณมันให้เห็นประจักษ์ตาให้ได้

“มองดูฝั่งขอบบึงตรงข้ามไกลลิบ ๆ หมายตาเอายอดไม้ตรงที่มีเสียงดัง ดวงตะวันก็ลบลบยอดไม้ไปแล้ว โพล้เพล้เต็มทน ชวนกันเลาะขอบบึงขึ้นด้านเหนือ อ้อมไปด้านทิศตะวันตกตรงที่มีเสียงดัง พอใกล้บึงเสียงมันก็หายไปเสียอีก กลับไปดังทางทิศได้อีกฟากหนึ่ง เวียนวนเดินเลาะขอบบึงเพื่อจะดูให้เห็นจริงให้ได้ คืบนี้เดินตามเสียงกนเกือบก่อนรุ่งจนอ่อนใจ! ชัดใจขึ้นมาเลยเอาลูกซองล่อคุมเข้าให้ที่ตรงหลัก เสียงปีพาทย์เงิบหายเป็นปลิดทิ้ง!”

จากข้อความที่ เปล่ง ต้นศุขะ ได้เขียนเล่าไว้นี้ จึงน่าจะทำการสำรวจค้นคว้าบริเวณบึงตะเคิงนี้กันต่อไป เพราะบริเวณนี้อาจจะเป็นทะเลมาก่อนก็ได้ หรืออาจจะเป็นบริเวณที่เกิดแผ่นดินไหวยุบลงไปเป็นบึงก็อาจเป็นได้ และ เปล่ง ต้นศุขะ ยังได้ “ป.ล.” ไว้ตอนท้ายของเรื่องอีกว่า “ที่ขอบบึงตรงเสาเรือจมอยู่นี้มีเก็บถ้วยชามโบราณ รวมทั้งไหได้บ่อย ๆ” ก็ยังทำให้น่าสำรวจค้นคว้าอย่างยิ่ง เพราะบริเวณนี้อาจจะเจริญรุ่งเรืองมาก่อนในสมัยโบราณก็ได้

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านกล่าวว่า บึงตะเคิงนี้ในสมัยโบราณมีเรือมาล่อมตะแกงอยู่ ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น “ตะเคิง” ไป และถัดจากบึงตะเคิงมีบึงอีกบึงหนึ่งเรียก “บึงคัต” กล่าวกันว่า คัตเรือที่บึงคัตนี้มาก่อน

อย่างไรก็ตามบริเวณบึงตะเคิงนี้ น่าที่นักโบราณคดีจะรีบทำการสำรวจเสีย ถึงแม้ว่าเรื่องเล่าที่เล่า ๆ กันมายังเชื่อไม่ได้แน่นอน แต่คำบอกเล่าที่เล่า ๆ กันมานี้แหละก็เป็นจริงมามากต่อมากแล้ว

*